

Bajorra szükségünk van... *Főúr, írja a többihez. Bajor Andor emlékezete, szerkesztette: Bajor Ella és Dávid Gyula, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017.*

2016 januárjában, az író halálának 25. évfordulóján, a kolozsvári Keresztény Szó című katolikus folyóirat idézi Bajor Andor (1927–1991) szavait, amelyek a jeles alkotó négy évtizedes irodalmi munkásságának lényegét fejezik ki: „a társadalmat füsttel és kormossal mérgező politika ellenére is felmutatni, feltárni azokat az értékeket – a szép, a jó, az igaz és a szent tartalmait –, amelyek életünket valóban értelmessé, értékessé teszik”.

Születésének 90. évfordulója kedvező alkalmat kínált arra, hogy az utókor ismét fejte hajtsa Bajor Andor emléke előtt. A kolozsvári Polis Könyvkiadó – az írói hagyaték hűséges gondozója, Bajorné Makfalvi Ella bibliográfusi igényességgel összegyűjtött adattárát hasznosítva – olyan kötetet állított össze, amely sokrétűen helyezi reflektorfénybe Bajor Andor életútját, bepillantást engedve az írói műhely titkaiba. A könyv csokorba gyűjti az író portréját legkifejezőbben megrajzoló, az életmű recepcióját, méltatását időrendben elénk táró írásokat.

Bajor Andor neve és munkássága az Erdély határán túl élők számára sem ismeretlen. A magyarországi olvasóközönséghez is eljuthattak munkái – a Magvető (1975, 1981), a Héttorony (1991), az Alexandra (2000), a Noran (2006), a Libri (2015) Kiadó, a Kisdobos Kiskönyvtár (é. n.), valamint a székesfehérvári Vörösmarty Társaság (1993) kiadványai jóvoltából. De a diaszpórában élő magyarság műveltebb rétegei is ismerhetik a műveit (az Erdélyi Könyvek Egylet 1992-ben, Stockholmban jelentette meg egy kötetét).

Élete, életműve olyan korban bontakozott ki, amelyben a hatalom „pokoli uniformizálódást” kívánt létrehozni: „Itt a szárazság nem egy egyszerű meteorológiai jelenség. Itt aszály van a nyelvek alatt, aszály az agytekervényekben, a hangszálakban, a gyomorban és a húgyhólyagban: ez a totális aszály.” A korrajz árnyaltabbán, személyre szólóan egészülhet ki a pályatárs soraival: „jó negyven évig együtt féldegéltünk / magunkba bizon tudva kik vagyunk / s bár parádékon nem döngött a léptünk / félvén se félve egyre csak reméltünk / akkor is ha évekre elsötétült / jövődöbe vezérlő csillagunk” (Kányádi Sándor: *Bajor Andor kései elsíratása*).

Egy szebb világ vágyképe lebegett előtte, amikor a frissen létrejött kolozsvári Bolyai Tudományegyetem hallgatója, a Móricz Zsigmond Kollégium tagja lett. Hittel és reménnyel telten lépett be az intézmény kapuján. Később így emlékezett vissza erre az időszakra: „milyen nagy fába vág-tuk mi, népi kollégisták a fejszét, amikor a felszabadulás után áradó »fényes szelek« röppályáján egycsapásra szerettünk volna megváltoztatni mindent.” A Kollégium jó iskola volt: „itt az ember a demokráciát tanulta és ugyanakkor élte is”, „erkölcsi fórum volt”, „a nép iránti hűségre” nevelte növendékeit. De a kommunista diktatúrát meghonosító hatalom más irányt szabott a társadalom fejlődésének. „Bajor talán az elsők közé tartozott, aki felismerte annak a világeszmének – és főleg megvalósulásának – visszaját, s aki aztán egy életen át nem szűnt meg a kettőt szembesíteni egymással” – olvashatjuk Dávid Gyulának a kolozsvári Keresztény Szóban megjelent emlékező írásában. Bajor nem külső szemlélőként, nem a pulpituson ülő ítélő bíróként, hanem az események, a negatív jelenségek szenvedő alanyaként viselte sorsát. „Egyszer-egyszer már eljutok odáig, hogy nem látom duplán a világot, sőt néha képes vagyok gyönyörködni szépségeiben. Ha valami torzat pillantok meg a valóságban, először a szememet tartom bűnösnek, és számtalanszor helyesnek bizonyul a föltételezés. Ez a való: én első pillanatra mindig visszata-szító és torz jelenségeket fedezek föl. De gyűlölöm a torzságot, a kétféjűséget, a káoszt, a színek értelmetlen egyvelegét. Hát hogyan lennének ellenségeim azok, akik a káoszt és az értelmetlenséget kiagyalják.”

S miként küzdött e zűrzavaros világ ellen? Humoral, szarkazmussal, a negatívumok nevetségessé tételével. Ennek megfelelően – lírai novellák mellett – számos szatírárt, paródiát is írt. Abban a korban ez korántsem volt magától értetődő, veszélytelen írói vállalkozás. Ismert pamfletjében nem hiába „szólítja” így a pincért: „Főúr, ha lehet, küldessen egy adag bátorságot és kitartást – mert még céljaim vannak...” Mi adott neki mégis tartást, célt, erőt a folytatáshoz, a politikai ellenszélben is értékeket teremtő munkálkodáshoz? Az a többlet, amit csak a hit biztosíthat az embernek. A nyolcvanas évek közepén lejegyzett egyik interjújában olvashatjuk: „...hiszek az emberi szóban, az emberiségben [...], hiszek az emberiség küldetésében, a békében.”

Az írásaiban megfogant gondolatok már első kötetében, a *Kerek percc* (1955) megjelenése után erős visszhangra leltek. Az idősebb pályatárs, Molter Károly szavait idézzük: „Bajor könyve satírák, humoreszkek és karikatúrák gyűjteménye, amelyben »nem a süket szépség hangjait« hallatja, hanem »az élet dallamát«. Az élő fa kérgeit vágná, mint a kérget kopácsoló madár. [...] Önálló, csípős apróságai, gúnyversei és prózai tükörszúrásai mindig aktuálisak.” Ezt a képet árnyalják, teljesítik ki a későbbi kritikák, tanulmányok, amelyekből – csupán illusztrálásképpen – idézünk: „...életünk iskolájában ő a humor nyilvános és rendes magántanára; mindnyájan hozzá járulunk nevetést tanulni. [...] A nevetés tehát emberré tesz, s aki nevetet, emberré nevel” (Láng Gusztáv). „Bajor Andor vidám és keserű, lírai és harcos, naiv és filozofikus, könnyedén játékos és döbbenetesen komoly, hétköznapi és fantasztikus, józan és nosztalgikus, többszörösen rétegzett írásainak lelke mindig az emberiség igenlése és igénylése” (Gálfalvi Zsolt). „Te vagy egyik legmélyebben humánus írónk; szavaiddal összetöröd az embert, de szemed simogatásával s mosolyoddal újra összerakod, s nagyon sajnálsz, hogy nem volt törhetetlen” (Veress Dániel). „Bajornak az írás nem mestersége, hanem létének legutolsó menedéke” (Sütő András). „Számomra egyik legkatartikusabb ízzású, egy népközösség szerelmével megvert földönjárónk ő, aki – mit cselekedhetne egyebet – megfigyeli, miként képződnek a fellegek fejünk fölött, s derítgeti az eget” (Farkas Árpád).

Az életmű értékelésekor vissza-visszatérő gondolat a nagy elődre, Karinthy Frigyesre való hivatkozás. Ahogy Szalay Károly tanulmányában is olvashatjuk: „...minden bizonnyal Karinthy Frigyes hatása alatt terebélyesedett ki tehetsége”. Ám a humor elméletével is behatóan foglalkozó elemző rövidesen azt is hozzáteszi: „Ebből a Karinthy-rokonságból csak annyi az igaz, hogy Karinthy groteszk, játékos formai világa ideig-óráig hatott rá. A nagy példakép fölszabadította s nem meghatározta írásművészetét. Bajor kü-

lönben »fordított« Karinthy-tanítvány. Sok magyar humorista ott és akkor jó csak, ha karinthy. Bajor nem volt jó, amikor karinthy volt, és azóta jó igazán, amióta bajorandoros.”

A kötet üde színfoltjait jelentik a megidézett, eredeti Bajor-alkotások. Azok, amelyek révén, Dávid Gyula kommentárjaival kiegészítve, képet alkothatunk arról a küzdelemlről, amelyet kora „szellemőreivel”, haragos „kádereseivel” folytatott, s amellyel együttjárt, hogy a magamentségének is kényszerűen hangot kellett adnia. Izgalmas irodalmi élményt kínálnak azok a prózai szövegek és költemények, amelyekre Cseke Gábor az egykori főszerkesztői fiók mélyén talált rá. Közöttük olvasható az 1988-ban keltezett *Marasztaló* című vers. Kora erdélyi társadalmának aggasztó jelenségével – a magyarság tömeges disszidálásával – néz szembe. Akaratlanul is Reményik Sándor *Eredj, ha tudsz* című, az első nagy háborút követő menekülési hullámról beszélő, drámai hangvételű költeményét juttatja eszünkbe ez a mű. A rímek, verslábak kötelező „korlátaitól” mentes szabadvers megragadó erejű képekben festi le a kor társadalmi állapotát, s eközben ismételten elénk

Farkas Ferenc: *Finálé*

vetíti a „biztatást” – a század eleji költemény ellentétpárjaként: „maradj, ha tudsz”.

...*És tovább él a mű* – olvashatjuk a kötet egyik fejezetcímében. Tovább él. Bizonyosság rá az is, hogy az utókor, a halálát követő esztendőök újabb nemzedéke is – köztük az e kötetben is jelen levő Balázs Imre József, Demény Péter, Borsos J. Gyöngyi – érdeklődéssel fordul Bajor Andor munkássága felé; az írói hagyaték újabb és újabb aspektusait feltáró tanulmányok sorában közelít műveihez.

Ez a szép kivitelű, a szövegek mellett családi fényképeket is tartalmazó kötet meggyőzően tanúsítja, hogy Bajorra ma is szükségünk van. Ahogyan Dávid Gyula fogalmaz: „Nekünk van szükségünk rá. Nemcsak évfordulókon, hanem a mindennapjainkban is.”

Máriás József